

Валерій ОРЛЕНКО

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри авіаційного транспорту
Інституту цивільної авіації
Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба (Харків)
orlenkoval@gmail.com

СИЛА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВИВІЛЬНЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЛЮДИНИ ЧИ ЗАМУТНІННЯ РОЗУМУ?

Інтернет, величезне сховище людських знань і досвіду, відображає складність нашої власної природи. Це відображає як наші найбільші досягнення, так і наші найпідступніші вади. Хоча цей цифровий океан обіцяє безпрецедентний доступ до інформації та сприяє глобальному взаємозв'язку, він також створює значні проблеми для критичного мислення та індивідуальної творчості. Розвиток штучного інтелекту (ШІ) ще більше посилює ці занепокоєння, пропонуючи як величезний потенціал для людського розвитку, так і ризик інтелектуальної стагнації та суспільних маніпуляцій.

Привабливість штучного інтелекту полягає в його здатності обробляти й аналізувати інформацію в безпрецедентному масштабі. Він може ідентифікувати шаблони, генерувати ідеї та навіть створювати новий вміст, від мистецтва та музики до наукових досліджень і програмного коду. Це може революціонізувати освіту, прискорити наукові відкриття та вирішити деякі з найнагальніших проблем людства. ШІ може персоналізувати навчальний досвід, забезпечуючи індивідуальні шляхи для окремих студентів і сприяючи глибшому розумінню складних предметів. Це може допомогти дослідникам у просіюванні величезних наборів даних, щоб визначити важливі зв'язки та прискорити темпи інновацій.

Однак цей потенціал спрямований на добрі дії нерозривно пов'язаний із рядом серйозних ризиків. Оскільки системи штучного інтелекту стають все більш складними, існує небезпека надмірної залежності від них, що призводить до зниження навичок критичного мислення та зниження здатності до самостійного мислення. Якщо учні переважно покладаються на штучний інтелект для створення творів чи вирішення проблем, вони можуть втратити здатність глибоко аналітично мислити, боротися зі складними ідеями та розвивати власні унікальні точки зору. Крім того, алгоритми, які працюють у цих системах штучного інтелекту, часто непрозорі та

упереджені, що відображає упередження та упередження, присутні в даних, на яких вони навчаються. Це може закріпити існуючу нерівність і обмежити доступ до різноманітних точок зору.

Концепція «шляхів навчання», красномовно сформульована професором Роуз Лакін [1] і професором Майклом Шарплзом [2], підкреслює потенціал штучного інтелекту спрямовувати та персоналізувати навчальний досвід. Однак ці шляхи можуть легко стати заздалегідь визначеними доріжками, обмежуючи дослідження та придушуючи творчість. Як жакливо показано в романі-антиутопії Джорджа Орвелла «1984», прагнення до конформізму та придушення інакомислення може мати руйнівні наслідки для свободи особистості та інтелектуальної свободи.

Щоб зменшити ці ризики, вкрай важливо розвивати відповідальне використання ШІ. Для цього потрібен багатоаспектний підхід:

- Сприяння цифровій грамотності: навчання людей обмеженням і упередженням систем ШІ має першочергове значення. Студенти та широка громадськість повинні розвивати критичне розуміння того, як працюють алгоритми штучного інтелекту, як їх навчають і потенційні упередження, які вони можуть мати. Потрібно пам'ятати, що ШІ поки що є лише «мовною моделлю», яка дозволяє машині зрозуміти суть кожного запиту та надати користувачеві розумну відповідь замість кількох десятків посилань, які користувачеві потрібно було прочесати самому. Такою була природа ранніх пошуків в Інтернеті, що займали дуже багато часу та були карколомні.

- Сприяння розробці штучного інтелекту, орієнтованого на людину: системи штучного інтелекту мають бути розроблені з урахуванням людських цінностей та етичних міркувань у своїй основі. Це включає забезпечення прозорості, чесності та підзвітності в процесі прийняття рішень щодо ШІ. Користувач повинен пам'ятати, що «мовна модель» не може приймати рішення щодо різних аспектів людського життя. Вона лише надає вам інформацію та, можливо, рекомендації, але не консультує. З законністю останнього ще потрібно розібратися. «Приймати пораду екстрасенса на свій страх і ризик» було б добрим робочим підходом.

- Культивування критичного мислення та креативності: освітні системи повинні надавати пріоритет розвитку критичного мислення, вирішення проблем і творчих навичок. Це передбачає заохочення незалежного дослідження, виховання допитливості та надання студентам можливостей досліджувати власні ідеї та розвивати унікальні перспективи. Це, зокрема, різко підвищує роль особистості, а це означає, що дітям під час виховання необхідно закріпити певні

правила, якби вибити на камені. Така собі людська версія «трьох законів робототехніки», якщо використовувати іншу аналогію з науково-фантастичними романами Ісаака Азімова. Століттями ці правила справді були вигравірувані на кам'яних скрижалях, десять заповідей, звучить знайомо? Яким буде характер нових «заповідей» в епоху глобального інформаційного простору, покаже лише майбутнє!

Зрештою, сила штучного інтелекту полягає в його потенціалі розширювати людські можливості, а не замінювати їх. Приймаючи відповідальну розробку штучного інтелекту та розвиваючи глибоке розуміння його обмежень, ми можемо використовувати його трансформаційний потенціал, захищаючи людську творчість, критичне мислення та особисту свободу.

Література:

1. Luckin R. Empowering Ukrainian Higher Education: Navigating the AI Revolution in Teaching and Learning. Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації «Інтеграція штучного інтелекту в освіту – виклики та можливості»: Національний університет фізичного виховання і спорту України, 10 грудня 2024 р. – 20 січня 2025 р.
2. Sharples M. Generative AI and Education Opportunities and Issues. Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації «Інтеграція штучного інтелекту в освіту – виклики та можливості»: Національний університет фізичного виховання і спорту України, 10 грудня 2024 р. – 20 січня 2025 р.